

УДК 339.172

Ковальчук С. В.,

д.е.н., проф., завідувач кафедри маркетингу і торговельного підприємництва, Хмельницький національний університет, м. Хмельницький

Дражниця С. А.,

к.е.н., доц., доцент кафедри маркетингу і торговельного підприємництва, Хмельницький національний університет, м. Хмельницький

Карпенко В. Л.,

к.е.н., доц., доцент кафедри маркетингу і торговельного підприємництва, Хмельницький національний університет, м. Хмельницький

СВІТОВІ ТРЕНДИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Анотація. Метою даного дослідження є визначення суті та перспективності біржової торгівлі, її стану й основних світових трендів, а також тенденцій розвитку біржової торгівлі в Україні. Для досягнення мети було окреслено коло завдань дослідження, серед яких: 1) визначення суті та функціональних видів біржової торгівлі; 2) визначення ролі товарних бірж для економіки; 3) вивчення еволюції та визначення світового тренду розвитку біржової торгівлі; 4) на основі проведеного аналізу визначення тенденцій розвитку біржової торгівлі в Україні. Дослідивши різні підходи до визначення суті бірж і біржової торгівлі, автори дають своє узагальнене визначення, яке передає суть біржової торгівлі як взаємодію комерційного характеру суб'єктів біржового ринку (визначається в залежності від специфічних характеристик товару, учасників торгів, їх місця знаходження і технічного оснащення) за допомогою як традиційних методів, так і сучасних інформаційних систем, їх мереж і технологій. Основними факторами ефективності і пріоритетності розвитку такого виду торгівлі, як біржова, є забезпечення задоволення потреб нових підприємств, які ще не сформували необхідних коопераційних зв'язків, в необхідній кількості біржового товару та послуг, забезпечення промисловості страхуванням від ризику збитків на основі зміни цін і кількості замовлень, забезпечення додаткових надходжень в економіку за рахунок формування високоорганізованих ризико-спекулятивних ринків і багато іншого. На основі критичного аналізу статистичних даних та інших інформаційних джерел автори формують рейтинг країн за рівнем розвитку біржової торгівлі. Детальний аналіз світової практики розвитку біржової торгівлі дав змогу визначити основні вектори цього процесу у світовому масштабі та тенденції розвитку в Україні.

Ключові слова: біржа, біржова торгівля, біржовий ринок.

Kovalchuk S. V.,

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Marketing and Trade Entrepreneurship, Khmelnytsky National University, Khmelnytsky

Drazhnitsya S. A.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor, Department of Marketing and Trade Entrepreneurship, Khmelnytsky National University, Khmelnytsky

Karpenko V. L.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor, Department of Marketing and Trade Entrepreneurship, Khmelnytsky National University, Khmelnytsky

WORLD TRENDS AND TENDENCIES OF STOCK TRADING DEVELOPMENT AT THE PRESENT STAGE

Abstract. *The purpose of this study is to determine the nature and prospects of stock trading, the definition of its condition and the main global trends, as well as trends in the development of stock trading in Ukraine. To achieve this goal, a range of research objectives was defined, among which: 1) the study of the nature and functional types of stock trading; 2) determining the value of commodity exchanges for the economy; 3) study of the evolution and definition of the global trend of stock trading development; 4) on the basis of the analysis, determine the trends in the development of stock trading in Ukraine. Having studied different approaches to the definition of the essence of exchanges and stock trading, the authors give their generalized definition, which defines the essence of stock trading as the interaction of the commercial nature of the exchange market subjects (determined depending on the specific characteristics of goods, bidders, their location and technical equipment) methods and modern information systems, their networks and technologies. The main factors of efficiency and priority of development of such type of trade as exchange are to meet the needs of new enterprises, which have not yet formed the necessary cooperative ties, in the required quantity of exchange goods and services, ensuring the industry in insurance against losses based on price changes and the number of orders, ensuring additional revenues to the economy due to the formation of highly organized risky speculative markets and much more. Based on a critical analysis of statistical data and other information sources, the authors form the ranking of countries according to the level of development of stock trading. A detailed analysis of world practice of stock trading development has made possible to determine the main vectors of this process in a global scale as well as the development trends in Ukraine.*

Keywords: exchange, stock trading, exchange market.

DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1256-2018-23-02>

Постановка проблеми. Біржа – це торговельне підприємство некомерційного типу. Тобто основною метою діяльності бірж є не отримання та накопичення прибутку, а надання послуг з організації конкурсних публічних торгів за окрему плату, яка використовується на організацію цих торгів, а не для накопичення. Іншими словами, це те місце (майданчик), де відбуваються товарообмінні операції партіями товарів, сировини, матеріалів, цінних паперів, дорогоцінних металів тощо на основі конкурсних публічних торгів. Проте це є класичне визначення бірж. Сьогодні ж біржі, пройшовши чималий шлях цивілізаційного розвитку, також видозмінюються. Змінюються статус та організаційно-правові форми бірж як господарюючих суб'єктів, змінюється сам біржовий товар, технологія проведення біржових торгів тощо. Не могли не зачепити біржову торгівлю такі світові економічні фактори, як глобалізація світового капіталу, інтеграція та диверсифікація діяльності міжнародних об'єднань та мереж підприємств, диференціація населення за рівнем життя і країн, нарощення конкурентної боротьби, збільшення обсягу обороту за рахунок використання сучасних інформаційних технологій тощо. Саме ці фактори і визначають основні тенденції та тренди розвитку світової економіки загалом та біржової торгівлі зокрема.

Варто відзначити, що біржова торгівля, хоч і за своєю суттю є посередником, яких у ланцюгу товаропостачання намагаються уникнути чи хоча б мінімізувати (цьому сприяє розвиток інтернет-технологій), все ж виконує ряд важливих функцій і займає важливе місце у розвитку економіки країн.

Біржова торгівля сприяє зростанню оптового та міждержавного обороту, розвитку культури оптової торгівлі, забезпеченню галузей економіки сировиною та енергоресурсами, удосконалює технологію та забезпечує страхування (хеджування) учасників біржових торгів від ризиків отримання збитків від здійснення трансакцій внаслідок зміни ціни, якості чи кількості замовлень.

Зважаючи на важливість біржової торгівлі у розвитку економіки держави та наявність важкопрогнозованих проблем і факторів, що впливають на розвиток біржової торгівлі, дана тема є досить актуальною і потребує детальних наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням організації та розвитку біржової торгівлі, аналізу її форм і видів присвячені ряд наукових праць теоретиків та практиків у галузі економіки і торгівлі, серед яких М. О. Солодкий [1], В. О. Яворська [2], І. М. Вавдійчук [3], О. В. Шимко [4], Т. Саприкіна [5], В. В. Апопій [5] та ін. У працях зазначених авторів визначено суть, функції та завдання біржової торгівлі, описано види бірж та правила біржової торгівлі, охарактеризовано основні види біржових угод та технологію біржових торгів, висвітлено деякі тенденції розвитку біржової торгівлі в Україні тощо. Проте стрімкий розвиток інформаційних технологій та зміна факторів диктує нові підходи до організації біржових торгів. Саме аналізу основних світових трендів та визначенню тенденцій розвитку біржової торгівлі в Україні присвячене дане дослідження.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є визначення на основі аналізу вітчизняного та закордонного досвіду та світових трендів основних тенденцій розвитку біржової торгівлі у світі та в Україні. Для досягнення зазначеної мети було виконано наступні завдання:

- на основі аналізу літературних джерел узагальнено суть біржової торгівлі, а також визначено функції та фактори впливу на біржову діяльність;
- визначено роль біржової торгівлі у розвитку економіки держави;
- на основі аналізу еволюційних змін визначено світовий тренд розвитку біржової торгівлі;
- на основі проведеного аналізу визначено основні тенденції розвитку біржової торгівлі у світі і в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Різні автори трактують суть біржі і біржової торгівлі по-різному [1-6], проте, узагальнивши різні погляди та взявши до уваги сучасні особливості функціонування інститутів біржової торгівлі, можна сформулювати її визначення як взаємодію комерційного характеру суб'єктів біржового ринку (визначаються в залежності від специфічних характеристик товару, учасників торгів, їх місця розташування та технічного оснащення) за допомогою як традиційних методів, так і сучасних інформаційних систем, їх мереж і технологій.

Сам термін “біржа” на англійській мові звучить як “exchange”, тобто обмін. Даний англословний термін у всіх асоціюється з обміном валют. Тому зрозуміло, що найбільш розвиненими та такими, які впливають на світову економіку, є саме біржові інститути фінансового характеру (фондові та валютні біржі, криптобіржі). Загальна капіталізація усіх публічних компаній за результатами 2017 року (рис. 1) склала \$79,2 трлн (дані World Bank). Станом на червень 2018 року даний показник зріс до \$84 трлн.

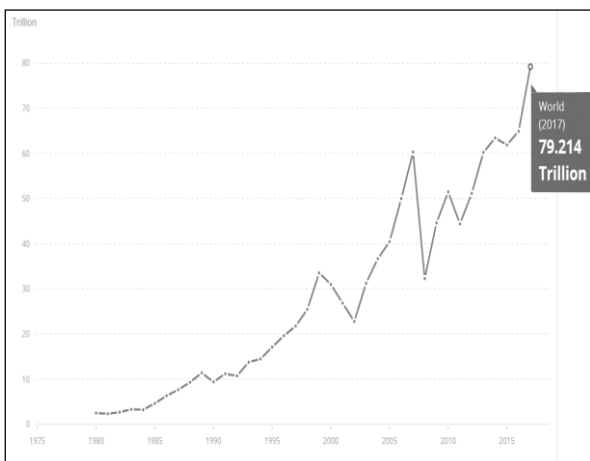

Рис. 1. Загальна капіталізація біржової торгівлі за результатами 2017 року (джерело: <https://bcs-express.ru/novosti-i-analitika/top-10-mirovykh-birzh>)

Десятка бірж-лідерів за середньоденним оборотом на фондовому ринку має такий вигляд (рис. 2).

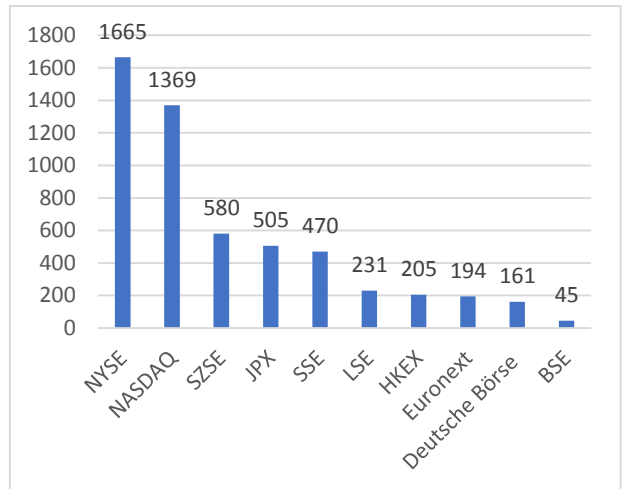

Рис. 2. Середньоденний оборот на ринку акцій, \$ млрд (джерело: <https://bcs-express.ru/novosti-i-analitika/top-10-mirovykh-birzh>)

Так, з рисунку видно, що лідируючу позицію займає Нью-Йоркська фондова біржа (New York Stock Exchange (NYSE) – США). На другій позиції розмістилася Національна асоціація дилерів з цінних паперів зі своїми автоматизованими котируваннями (National Association of Securities Dealers Automated Quotation (NASDAQ) – США). На третьому місці рейтингу знаходиться Японська фондова біржа (Japan Exchange Group (JPX) – Японія). Далі рейтинг формують такі біржі (у порядку зниження середньоденного обороту): 4 місце – Shanghai Stock Exchange (SSE) – Китай; 5 місце – Euronext – Європейський Союз; 6 місце – London Stock Exchange (LSE) – Великобританія; 7 місце – Hong Kong Stock Exchange (HKEX) – Китай; 8 місце – Shenzhen Stock Exchange (SZSE) – Китай; 9 місце – Deutsche Börse – Німеччина; 10 місце – Bombay Stock Exchange (BSE) – Індія. Варто відмітити, що дана десятка лідерів займає частку в світовій капіталізації фондового ринку розміром у 77%.

Проте обороти товарних та товарно-сировинних бірж також є досить великими, а тому вони також відіграють велику роль та мають вплив на розвиток економіки [1, 2]. Розглядаючи економічну роль товарних бірж, варто відмітити, що біржові торги завжди відбуваються з дотриманням принципів відкритості і публічності та з суворим дотриманням правил біржової торгівлі. Ця обставина полегшує функціонування ринкового механізму, знижує трансакційні витрати. Сформовані на біржах котирувальні ціни передаються через засоби масової інформації і комп'ютерні мережі у всі регіони та за межі країни. Ці котирування приймаються за базу для розрахунків представниками торгівлі, фінансової та промислової сфер [3]. Саме тут формуються

світові ціни на нафту, метали, зерно, тобто на все, що можна назвати одним словом “комодітіз”. При цьому біржові площадки, маючи міжнародне значення, чинять своїми котируваннями регулятивну та направляючу дію на всю світогосподарську систему.

Основною рушійною силою біржової торгівлі є спекулятивний мотив [4]. Біржова спекуляція в певних межах, з однієї сторони, чинить позитивну дію на вирівнювання регіональних цінкових диспропорцій (за рахунок проведення арбітражних операцій) та, з іншої, сприяє створенню необхідних запасів і стабілізації цін на конкретний вид товару. Таким чином відбувається вирівнювання співвідношення попиту і пропозиції в просторі і в часі.

Позитивний вплив на економіку чинять і строкові біржові угоди. Форвардні і ф'ючерсні угоди, що укладаються на товарних біржах, сприяють зниженню комерційного ризику, який має місце у всіх торгових операціях [5]. Застосовуючи комбінації з біржових і позабіржових угод, продавці і покупці страхують себе від неминучих коливань ціни на контракований товар за допомогою хеджування. Варто також відмітити, що на сучасних біржах переважає ф'ючерсна торгівля, оскільки ф'ючерс – це стандартизований за строками і кількістю форвард.

З метою визначення тренду та тенденцій розвитку біржової торгівлі в світі та в Україні треба проаналізувати закономірності еволюційного розвитку бірж (рис. 3).

– можливість укласти двосторонні угоди між продавцем і покупцем без участі бірж за допомогою сучасних інтернет-технологій;

– зростання кількості ф'ючерсних бірж через необхідність страхування (хеджування) від зміни цін на контраковані товари;

– розширення товарними біржами кола операцій для своїх клієнтів шляхом застосування, окрім традиційних, ще й товарно-фінансових інструментів.

Таким чином, об'єктивною тенденцією в розвитку товарних бірж і їх інфраструктури буде, очевидно, постійне ускладнення та розширення біржових операцій, які будуть базуватися на строкових угодах. Це в першу чергу опційні угоди в їх різних формах та операції з біржовими індексами. Тому поряд із ускладненням біржових операцій все більше розмиваються кордони між суто товарними біржами та фінансовими біржовими інститутами, видозмінюється сам біржовий товар як предмет біржових торгів.

Розвиток форм біржового товару у зазначеному напрямку значно змінює роль біржі в системі економічних відносин. Біржа все більше втрачає зв'язок з реальним сектором економіки і стає закладом ігрового типу, так як функціонування біржі зводиться до гри у “відгадування чисельного значення біржового індексу”. Щоправда, на відміну від казино, біржовим гравцям потрібне не просто везіння, а уміння прогнозувати події, правильно враховувати політичні, економічні, погодні й інші фактори.

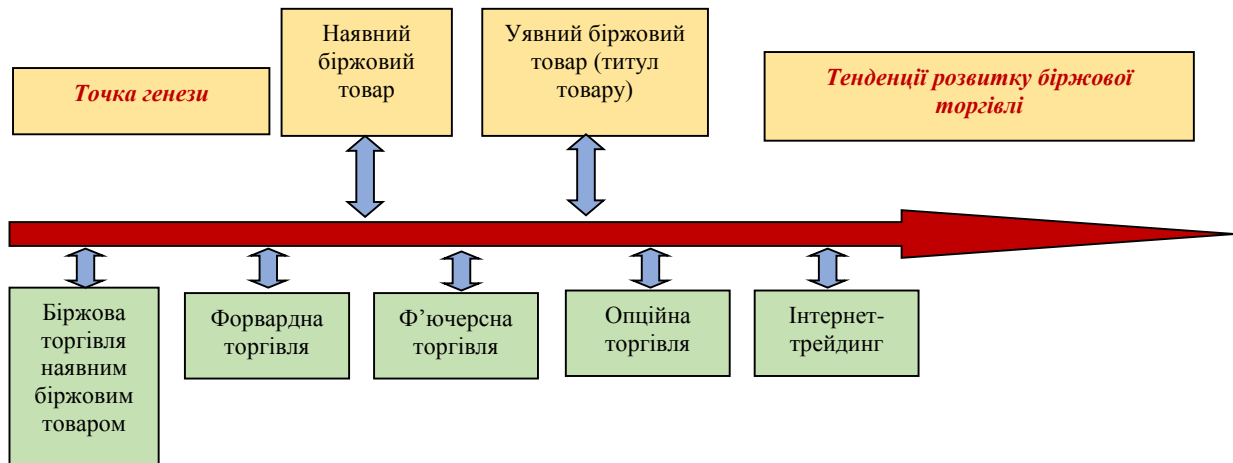

Рис. 3. Світовий тренд розвитку біржової торгівлі

Центральний вектор на рисунку визначає тенденції розвитку й еволюцію форм біржової торгівлі. Аналізуючи еволюційний розвиток форм біржової торгівлі, ми бачимо, що, незважаючи на функціонування більш високорозвинених сьогодні форвардної та ф'ючерсної форм торгівлі, прості форми біржової торгівлі з реалізації наявного товару теж не втрачають свого значення.

Однією з сучасних тенденцій розвитку товарних бірж є зміна їх ролі і перехід у фінансові інститути. Економічними передумовами процесу трансформації товарних бірж у фінансові інститути є:

Важливою тенденцією розвитку біржової торгівлі є її глобалізація і загострення конкуренції на цій основі. Сьогодні найвищі показники оборотів демонструють не дрібні регіональні біржі, а гіганти, які утворилися шляхом об'єднання (злиття чи поглинання) декількох дрібних інститутів біржової торгівлі.

Логічним продовженням глобалізаційної монополізації стала міжнародна експансія біржових інститутів, основою якої є лібералізація регіональних економічних систем.

І, нарешті, вираженою тенденцією, яка значно змінює “лице” біржової торгівлі, є удосконалення її техніки. Ці зміни викликані застосуванням комп’ютерів і сучасних інформаційних технологій у біржовій і позабіржовій торгівлі. Використання електронної комерції в сфері фінансових послуг, інтернет-трейдинг, інтернет-депозитарій, роздрібний інтернет-ринок, брокерські інтернет-послуги тощо, всі ці новітні технології дозволяють в режимі реального часу (он-лайн) здійснювати операції на фондовому і товарному ринках. Електронні комунікаційні мережі дозволяють працювати на ринку без посередників, що значно скорочує час та витрати інвесторів та підвищує ліквідність ринків.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Таким чином, біржа – це торговельне підприємство некомерційного типу, де відбуваються товарообмінні операції на основі публічних відкритих торгів. Біржова торгівля – це взаємодія комерційного характеру суб’єктів біржового ринку (визначаються в залежності від специфічних характеристик товару, учасників торгів, їх місця розташування та технічного оснащення) за допомогою як традиційних методів, так і сучасних інформаційних систем, їх мереж і технологій. Біржова торгівля в силу виконання своїх функцій забезпечує господарюючі суб’єкти товарами, сировиною та енергоносіями, наповнення бюджетів за рахунок проведення спекулятивних торгів, утворення, регулювання та збалансування ринкових цін, страхування господарюючих суб’єктів від зміни цін тощо.

Біржова торгівля зародилася досить давно і до сьогоднішнього дня пройшла чималий шлях еволюційного розвитку. В процесі цього розвитку змінювались і форми торгівлі, і сам товар тощо. Причому ці зміни відбувались закономірно. Прослідкувавши світовий тренд розвитку біржової торгівлі, ми визначили наступні тенденції її розвитку: глобалізація та монополізація, експансія на основі лібералізації національної економіки, ускладнення та розширення кола біржових операцій, посилення конкуренції, зміна форм біржових товарів та трансформація суто товарних бірж у біржові фінансові інститути, інтернет-трейдинг.

Важливість біржової торгівлі в розвитку економіки держави та динамічність її змін під дією ряду факторів обумовлюють перспективність та пріоритетність подальших досліджень у даній галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Солодкий М. О. Проблеми та напрями розвитку біржового товарного ринку в Україні / М. О. Солодкий // Електронне наукове фахове видання “Ефективна економіка”. – 2017. – №10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5814>.
2. Яворська В. О. Тенденція розвитку вітчизняної біржової торгівлі товарними деривативами на сільськогосподарську продукцію / В. О. Яворська // Моніторинг біржового ринку. – 2014. – № 1. – С. 16-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mbr_2014_1_14.
3. Вавдійчук І. М. Сучасний стан та тенденції розвитку біржової торгівлі в Україні / І. М. Вавдійчук // Електронне наукове фахове видання “Глобальні та національні проблеми економіки”. – 2017. – №15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/15-2017/36.pdf>.
4. Шимко О. В. Біржова торгівля в Україні: проблеми становлення та розвитку / О. В. Шимко // Наукові записки [Національного університету “Острозька академія”]. Сер. : Економіка. – 2009. – Вип. 12. – С. 437-443 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2009_12_55.
5. Саприкіна Т. А. Біржова торгівля як інструмент забезпечення лібералізації ринку електроенергії / Саприкіна Т. А. // Молодий вчений. – 2015. – №2(17) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/2/123.pdf>.
6. Біржова діяльність [Текст] : підручник / Апопій В. В. [та ін.] ; [за ред. проф. Апопія В. В.]. – Львів : Растр-7, 2017. – 486 с.

REFERENCES

1. Solodkyi, M. O. (2017), Problemy ta napriamy rozvytku birzhovoho tovarnoho rynku v Ukraini, Elektronne naukove fakhove vydannia “Efektyvna ekonomika”, №10, available at : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5814>.
2. Iavorska, V. O. (2014), Tendentsiia rozvytku vitchyznianoj birzhovoi torhivli tovarnymy deryvatyvamy na silskohospodarsku produktsiiu, Monitorynh birzhovoho rynku, № 1, s. 16-17, available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/mbr_2014_1_14.
3. Vavdiichuk, I. M. (2017), Suchasnyi stan ta tendentsii rozvytku birzhovoi torhivli v Ukraini, Elektronne naukove fakhove vydannia “Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky”, №15, available at : <http://global-national.in.ua/archive/15-2017/36.pdf>.
4. Shymko, O. V. (2009), Birzhova torhivlia v Ukraini: problemy stanovlennia ta rozvytku, Naukovi zapysky [Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”]. Ser. : Ekonomika. - Vyp. 12. - S. 437-443, available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2009_12_55.
5. Saprykina, T. A. (2015), Birzhova torhivlia yak instrument zabezpechennia liberalizatsii rynku elektroenerhii, Molodyi vchenyi, №2(17), available at: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/2/123.pdf>.
6. Birzhova diialnist [Tekst] : pidruchnyk, Apopiі V. V. [ta in.] (2017), Rastr-7, Lviv, 486 s.